ELS 100 REFRANYS MÉS POPULARS

Víctor Pàmies i Jordi Palou

6a EDICIÓ

de cent en cent

Cossetània

Els 100 refranys més populars

• *Col·lecció De Cent en Cent – 16* •

Els 100 refranys més populars

Víctor Pàmies i Jordi Palou

Cossetània

Primera edició: novembre del 2012
Segona edició: desembre del 2012
Tercera edició: gener del 2013
Quarta edició: abril del 2013
Cinquena edició: febrer del 2015
Sisena edició: gener del 2022

© Víctor Pàmies i Jordi Palou

© de l'edició:
9 Grup Editorial
Cossetània Edicions
C/ de la Violeta, 6 – 43800 Valls
Tel. 977 60 25 91
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com

Impressió: Romanyà Valls, SA

ISBN: 978-84-1356-154-7

DL T 16-2022

ÍNDEX

Introducció: Del *top ten* al *top 100*, *per Víctor Pàmies i Riudor* 9

1. Qui no vulgui pols que no vagi a l'era 15
2. Al maig, cada dia un raig 17
3. No diguis blat fins que no el tinguis al sac i ben lligat 19
4. Març, marçot, mata la vella a la vora del foc i la jove si pot 22
5. A la taula i al llit al primer crit 24
6. Cel rogent, pluja o vent 26
7. Per Nadal, cada ovella al seu corral 28
8. Tal faràs, tal trobaràs 30
9. Qui dia passa, any empeny 33
10. A l'estiu tota cuca viu 35
11. De porc i de senyor se n'ha de venir de mena 37
12. Per Santa Llúcia, un pas de puça; per Nadal, un pas de pardal; per Sant Esteve, un pas de llebre 39
13. Quan la Candelera plora, l'hivern és fora; quan la Candelera riu, l'hivern és viu; tant si plora com si riu, l'hivern és viu 41
14. Hostes vingueren que de casa ens tragueren 44
15. De mica en mica s'omple la pica 47
16. Al pot petit hi ha la bona confitura 50
17. Si vols estar ben servit, fes-te tu mateix el llit 52
18. Pel juny, la falç al puny 54
19. Qui de jove no treballa, quan és vell dorm a la palla 57
20. A la taula d'en Bernat, qui no hi és, no hi és comptat 60
21. Qui canta a la taula i xiula al llit no té el seny gaire acomplit 62
22. A l'abril, cada gota val per mil 64
23. D'on no n'hi ha, no en pot rajar 66
24. Quan al cel hi ha cabretes, a la terra hi ha pastetes (o bassetes) 68
25. Els testos s'assemblen a les olles 70
26. De Joans, Joseps i ases, n'hi ha a totes les cases 72
27. Qui no té feina, el gat pentina 74

28. A l'abril, aigües (o pluges) mil 76
29. Per Nadal, qui res no estrena, res no val 78
30. Per la Mare de Déu d'Agost, a les set ja és fosc 80
31. Una flor no fa estiu, ni dues primavera 82
32. Gat escaldat de l'aigua tèbia fuig 84
33. Tants caps, tants barrets 86
34. Qui canta els seus mals espanta 88
35. Qui no té cap ha de tenir cames 90
36. Qui vulgui peix que es mulli el cul 92
37. Qui no s'arrisca no pisca 94
38. La guineu quan no les pot haver diu que són verdes 96
39. Al juliol, ni dona ni cargol 99
40. Quan el Montgó porta capell, pica espart i fes cordell 101
41. A sants i a minyons no els prometis si no els dons 103
42. Carrers mullats, calaixos eixuts 105
43. Val més boig conegut que savi per conèixer 107
44. Qui no plora no mama 109
45. Barcelona és bona si la bossa sona 111
46. S'atrapa abans un mentider que un coix 114
47. Home casat, burro espatllat 116
48. De ponent, ni vent ni gent 118
49. Qui la fa, la paga 120
50. Caldera vella, bony o forat 122
51. De més verdes en maduren 124
52. El més calent és a l'aigüera 126
53. Qui va amb un coix, al cap de l'any ho són tots dos 128
54. Tanta roba i tan poc sabó! 130
55. Pagant, sant Pere canta 132
56. No deixes les sendes velles per les novelles 135
57. No vols caldo? Dues tasses! 137
58. Diu el mort al degollat: qui t'ha fet eixe forat? 139
59. Feina feta no fa destorb 141
60. Tira més un pèl de figa que una maroma de barco 143
61. Arrancada de cavall, parada de rossí 145
62. Qui té el cul llogat no seu quan vol 147
63. Home roig i gos pelut, primer mort que conegut 149
64. Gent jove, pa tou 151
65. Roda el món i torna al Born 153
66. A cada bugada es perd un llençol 156
67. A poc a poc i bona lletra 158

68. Tot bon català té fred després de menjar 160
69. Per Sant Joan, bacores, verdes o madures, però segures 162
70. Qui té gana somia pa 164
71. Qui vol lluir ha de patir 166
72. Any de neu, any de Déu 168
73. Qui oli remena, els dits se n'unta 170
74. Tota pedra fa paret 172
75. Qui guarda quan té, menja quan vol 174
76. A la vora del riu no t'hi facis el niu 176
77. Gallina vella fa bon caldo 178
78. Qui menja sopes se les pensa totes 180
79. Em fas festes i no me'n solies fer, és que em vols fotre o m'has de menester 182
80. Quan el mal ve d'Almansa, a tots alcança 184
81. Qui té boca s'equivoca 186
82. N'hi ha per llogar-hi cadires 189
83. A cada porc li arriba el seu Sant Martí 192
84. Brams d'ase no arriben al cel 194
85. Valencià (o Andorrà, o Català, o Vigatà) i home de bé, no pot ser 196
86. De llevant o de ponent, de la dona sigues parent 198
87. De moliner mudaràs i de lladre no t'escaparàs 200
88. El sabater és el que va més mal calçat 202
89. Advocats i procuradors, a l'infern de dos en dos 204
90. No diguis mai d'aquesta aigua no en beuré 206
91. Déu dona faves a qui no té queixals 208
92. Qui paga mana 210
93. Fer Pasqua abans de Rams 212
94. No es pot repicar i anar a missa 214
95. Bon vent i barca nova 216
96. Ja pots xiular si l'ase no vol beure 218
97. Salut i força al canut! 220
98. De desagraïts, l'infern n'és ple 222
99. Sempre plou sobre mullat 224
100. Músic pagat no fa bon so 226

Referències bibliogràfiques 229

Índex alfabètic de refranys 231
Índex d'autors citats 235

DEL *TOP TEN* AL *TOP 100*

El març del 2010, com una mena de joc destinat als lectors del meu blog personal, *Raons que rimen* (vpamies.dites.cat), vaig fer una crida per intentar determinar, a partir d'una enquesta a través d'internet, els deu refranys més populars de la llengua catalana. Volia fer una enquesta senzilla i que convidés a la participació de la gent. Per això vaig cercar un nom que cridés l'atenció, utilitzant un anglicisme que alguns lletraferits encara no m'han perdonat, *El 'top ten' dels refranys catalans*, i vaig establir tan poques normes com em va ser possible: calia que qui hi volgués participar m'enviés a través del correu electrònic els deu primers refranys que li vinguessin al cap i que em digués on havia nascut, d'on provenia la seva família i si havia canviat de lloc de residència. Tot plegat no pretenia més que poder determinar la variant dialectal de l'informant per adscriure la seva aportació a una zona determinada.

La crida demanava que els lectors enviessin individualment i una sola vegada els resultats per correu electrònic, sense que enlloc hi hagués cap llista pública de refranys, per no condicionar la participació d'altra gent (vaig seguir estrictament la norma de no publicar cap refrany en el meu blog durant els tres mesos llargs que va durar la recollida de dades, precisament per no influir en la tria dels possibles informants). Igualment, la crida no concretava què cal entendre per *refrany* (dites, frases fetes, locucions, proverbis?) per no complicar excessivament la comprensió de la pregunta; no demanava l'edat, però sí on havia nascut la persona participant. Determinar l'origen geogràfic dels informants m'interessava especialment perquè volia que l'enquesta recollís amb una certa proporcionalitat tots els territoris de parla catalana. Per entendre'ns: es tractava de determinar els refranys més populars de la nostra llengua i no pas només de Catalunya, en

aquesta identificació errònia (i perniciosa) entre català i Catalunya que tot sovint veiem a tort i a dret.

Vaig recollir enquestes fins per Sant Joan (més de tres mesos, doncs), perquè em volia reservar els mesos d'estiu per analitzar les dades obtingudes i poder oferir resultats a partir de la tardor del mateix any.

Finalment van participar en l'enquesta 1.205 persones, que em van permetre treballar amb un corpus fraseològic de prop de 12.000 refranys. Ara calia analitzar aquesta informació tan copiosa: determinar equivalències entre refranys que es poden expressar amb molt diverses variants i, sobretot, acabar podent determinar els deu refranys avui més populars de la llengua catalana (objectiu primer de l'enquesta) i fer aproximacions per territoris (hi ha variacions ben significatives) i per temàtiques tractades.

Crec poder afirmar que el sistema és innovador i, els costos, extraordinàriament inferiors als de qualsevol enquesta personal o telefònica: un únic enquestador, durant tres mesos, dinamitza i promociona l'enquesta a través de mitjans digitals i rep a la seva bústia electrònica tants resultats com persones pot mobilitzar en l'estudi. Després, aquesta mateixa persona, durant els tres mesos següents, converteix la informació obtinguda en una base de dades que li permet de fer l'estudi i tabular tantes dades estadístiques com considera necessàries, a partir de les informacions obtingudes. I el setè mes, publica i presenta els resultats de l'estudi i en fa la difusió i promoció als mitjans digitals amb aparicions en premsa, ràdio i televisió.

Hi podem objectar totes les pegues i limitacions metodològiques imaginables, però vaig intentar aplicar els coneixements de sociolingüística apresos a la carrera de Filologia Catalana i vaig procurar preservar la integritat de les dades. Vaig fer consultes a especialistes en la matèria pel que fa a la metodologia emprada i a la distribució de la mostra per determinar percentatges de participació ideals per a tots els territoris de parla catalana, i va haver-hi poques objeccions. Trobaven a faltar dades com ara l'edat dels participants i qüestionaven la veracitat o l'espontaneïtat de les dades aportades (qüestió que, potser sí, una enquesta personal o telefònica hauria assegurat amb alguna precisió superior).

Qui em diu que tots els participants han fet arribar els deu primers refranys que els han vingut al cap i que no han consultat ningú ni cap repertori sobre refranys, en paper o a internet? Ningú. De la mateixa manera, no podem saber si la gent respon la veritat en qualsevol enquesta feta a peu de carrer o per telèfon, sense anar més lluny. És molt possible que, quan els informants són més d'un en un mateix nucli familiar (n'hi ha hagut alguns casos), s'hagin influït mútuament per repetir certs refranys o bé, al contrari, per no repetir-los, amb l'ànim de donar respostes diferents.

No considero, doncs, que les objeccions a la credibilitat d'aquesta enquesta puguin diferir gaire de les que podríem plantejar a qualsevol altra enquesta feta amb altres mitjans, sempre que no tinguem una màquina de la veritat connectada a cada participant.

També es podria objectar que el mitjà, internet, deixa sense representació els segments de població sense accés a la xarxa. Els resultats em demostren que hi ha sectors de gent gran (els que podríem pensar a priori que tenen un accés més limitat a aquestes eines) que hi han participat directament o induïdament gràcies a algun conegut que ha recollit la seva aportació i me l'ha enviada separadament. Així, hi havia alguns participants octogenaris i em sembla recordar que fins i tot algun de nonagenari.

Per minimitzar aquests possibles esbiaixaments demanava deu refranys. Sabia que eren prou perquè no sortissin tots deu d'una tirada i que els informants haurien de fer un exercici de memòria. I són aquests darrers, els que més costaven de fer aparèixer, els que m'interessaven realment. La prova d'això és que en general molta gent deia que li havia costat molt d'arribar a la xifra de deu refranys. Els primers podien venir condicionats per algun record recent. Però no pas tots deu.

I la interferència del castellà?, es preguntarà més d'un. Molta gent sí que usa refranys, però moltes vegades, entremig d'una conversa, sentim un refrany castellà tot i parlar català habitualment: *En casa del herrero, cuchillo de palo; Quien mucho abarca poco aprieta; A quien madruga Dios le ayuda; Mucho ruido y pocas nueces* i molts altres. És com allò de citar Shakespeare en castellà, com si en comptes de ser fill d'un poble a la vora de l'Avon hagués nascut a la riba del Pisuerga. Curiosament, dels prop de 12.000 refranys rebuts podem comptar amb els dits d'una mà

els que eren en castellà. Suposo que els mateixos participants ja hi van aplicar el filtre abans de comunicar-los, perquè la petició deixava ben clar que es tractava de determinar els refranys més populars «de la llengua catalana».

Com a anècdota us diré que només un comunicant va haver de repetir la participació perquè no va entendre bé la pregunta. Un refrany també pot voler dir la tornada d'algunes cançons populars. Doncs un informant de la Catalunya del Nord em va fer arribar el títol de 10 cançons populars. Un entre 1.205!

Així, aprofitant que el 10 d'octubre de 2010 era una data amb tres deus ben formosos, vaig decidir que el refrany més popular de la llengua catalana havia de sortir publicat al blog el 10/10/10, després d'oferir el rànquing en ordre invers a partir de l'1 d'octubre amb un joc de pistes inclòs per animar els participants a endevinar, abans d'oferir els resultats, quins eren els deu refranys més votats.

L'estudi de les dades d'aquesta enquesta em va permetre treure algunes conclusions ben interessants: per exemple, que una de cada tres persones havia esmentat el refrany guanyador: *Qui no vulgui pols que no vagi a l'era*. Sorprenent! Quants d'aquests més de 400 informants no han vist mai una era o fins i tot no saben ni tan sols què és? Malgrat tot, el refrany continua ben viu. Una altra dada significativa d'aquest refrany és que guanya tots els altres amb molta comoditat, ja que hi ha una diferència de quasi 100 vots entre aquest i el número 2 (*Al maig, cada dia un raig*).

Elaborant també els resultats per zones dialectals vaig poder observar que les respostes diferien i les diferències eren prou sensibles per tenir-les en compte. Vaig constatar que certs refranys són exclusius d'una zona determinada, com ara el valencianíssim *Diu el mort al degollat: qui t'ha fet eixe forat?*, o un de ben típic balear: *Qui barata, es cap es grata*. Les variants formals en dites equivalents també eren molt apreciables, com era d'esperar.

La participació final va ser la següent: 825 respostes del Principat de Catalunya (68,46%), 220 del País Valencià (18,26%), 74 de les Illes (6,14%), 9 de la Catalunya del Nord (0,75%), 5 d'Andorra (0,41%), 6 de la Franja de Ponent (0,5%), 1 de l'Alguer (0,08%) i 65 d'origen indeterminat o divers (5,39%). Segons el percentatge de població catalanoparlant d'aquests territoris, el nombre ideal de res-

postes hauria d'haver estat de 699 del Principat de Catalunya (–126), 371 del País Valencià (+151), 92 de les Illes (+18), 28 de la Catalunya del Nord (+19), 7 d'Andorra (+2), 5 de la Franja de Ponent (–1), 4 de l'Alguer (+3). En total, vaig poder catalogar 2.341 refranys diferents, dels quals vora 1.500 els va dir una única persona.

El *Top ten* dels refranys catalans, l'estudi, ha ofert l'inventari de refranys que conté aquest llibre. Teòricament són els 100 refranys més populars i coneguts de la llengua catalana, ordenats pel nombre de vots rebuts. Jo hi he afegit la informació fraseològica (explicacions, origen i anècdotes, quan n'hi ha, equivalents idiomàtics…), sovint ampliada amb el cabal lèxic que atresora la web RodaMots. I en Jordi Palou, a més a més, ha cercat i classificat els passatges que demostren que els refranys són ben vius, i que tant poden aparèixer en una novel·la com en un article periodístic, en uns versos o en l'acudit d'un diari.

Hi ha, no cal dir-ho, antecedents gloriosos d'obres que cerquen glossar i explicar l'origen dels refranys. Naturalment, no hem ignorat les delicioses i increïbles explicacions de Joan Amades, i també hem trobat inspiració en les *Reflexions sobre la saviesa dels proverbis*, d'Antoni Llull i Martí, o la *Garbellada de refranys* de Josep M. Sugranyes, entre molts altres. Pel que fa a les etimologies que afegim al final de cada capítol, ens hem basat sobretot en les que recull el *Diccionari etimològic* de Jordi Bruguera.

Esperem que pugueu gaudir d'aquest recull i que el nostre esforç resulti d'utilitat per contribuir a mantenir viva la riquesa d'aquesta parcel·la de la llengua —els refranys— que no hauríem de perdre ni oblidar.

Víctor Pàmies i Riudor

01 / 100

QUI NO VULGUI POLS QUE NO VAGI A L'ERA

Aquest proverbi significa que qui vulgui tranquil·litat, millor que no cerqui complicacions. És a dir, que qui no vulgui disgustos, que no es fiqui en raons. Hi ha un equivalent que trobem en diverses llengües romàniques que diu que *Qui no vulgui veure llàstimes, que no vagi a la guerra* (*Quien no quiera ver lástimas, no vaya a la guerra*, o *Chi ha paura, non vada a la guerra*). Com recull Antoni Llull a *Reflexions sobre la saviesa dels proverbis* (1994), a Espanya, França i Itàlia tenen unes altres imatges per expressar la mateixa idea: *Al bosque no vaya quien de las hojas miedo haya; Qui a peur des feuilles, n'aille point au bois; Chi ha paura d'ogni foglia, non vada al bosco*, en el sentit que 'Qui té por de les fulles, que no vagi al bosc'. En anglès trobem una versió més casolana, popularitzada pel president nord-americà Harry S. Truman: *If you can't stand the heat, get out of the kitchen* ('Si no pots aguantar la calor, marxa de la cuina'). La immensitat del mar també pot provocar pors: *Non vada in mare chi d'acqua ha paura* ('No vagi a la mar qui l'aigua tem'). O encara, *Qui no vulgui ballar, que no vagi al ball*, que aconsella no anar allà on no es vulgui participar.

Amb aquest refrany retornem a la tradició pairal: l'era és l'esplanada empedrada o de sorra que hi ha davant de les masies on es feia la feina del batre per separar el gra de la palla. Aquest procés provocava una polseguera ben visible. Qui sap actualment què és una *era* o què vol dir *batre*? Però el proverbi continua ben viu, i és ben curiós que hagi estat el que ha rebut més vots entre els enquestats, amb diferència! Curiós perquè molts proverbis del nostre refranyer neixen en una societat no alfabetitzada, de caire marcadament rural, on la trasmissió de la cultura (ja siguin regles de comportament moral, previsions meteorològiques o coneixements sobre les tasques al camp) s'havia de fer a través d'aquestes peces orals, de rima fàcil per facilitar-ne el record i la pervivència.

> Els components de la Junta Organitzadora d'Alguna de les Festes del Canvi de Segle que s'havien constituït a Barcelona, contestaven a aquests falsos arguments dient que no és manera de posar com a exemple el que passava l'any u o l'any cent, on vas a parar, que la gent d'aquell temps era salvatge i mig pagana, sí o no?, i amb prou feines si devien saber comptar. Que el que realment valia era que mil vuit-cents, eh, tenia un *vuit* que era cosa nova i mai no vista en l'apel·lació dels anys. I que aquest canvi de nom de la centena indicava el canvi de segle. I **qui no vulgui pols que no vagi a l'era**, que ves a saber on serem l'any mil vuit-cents u, quines ganes de retardar els grans esdeveniments.
>
> JAUME CABRÉ, *Senyoria* (Barcelona: Proa, 1991)

Vots: 407 (33,78%)

Etimologia d'*era* — Del llatí *area*, 'pati, era de batre'. El mot *àrea* i els seus derivats també provenen d'aquesta arrel.

02 / 100

AL MAIG, CADA DIA UN RAIG

Els refranys meteorològics tenen una gran productivitat i tradició en català. Prou que s'han encarregat de difondre'ls i popularitzar-los els nostres homes i dones del temps! Som un país petit, però amb molta diversitat climàtica: alta muntanya al Pirineu, Costa Brava regada de tramuntana, Costa Daurada plàcida i assolellada, clima continental a ponent… Vivim, en certa manera, pendents del temps i dels seus capricis.

Les dites primaverals sobre l'abril i el maig fan referència a la generositat de les pluges d'aquest període. Així, quan diem que *Pel maig plou a raig*, ens estem referint a la freqüència de la pluja d'aquest mes. I quina manera millor d'expressar-ho que amb un refrany que abraci tots dos mesos? *Aigua de maig, de raig a raig; d'abril, de fil a fil*. En castellà diuen que *Llueva para mí abril y mayo y para ti todo el año*, en referència a com és de preuada la pluja d'aquests mesos: la més important de tot l'any.

Però és la mateixa pluja la del mes d'abril que la del mes de maig? Sembla que no. Joaquim Bartrina, expert en meteorologia, en un article que va aparèixer el 1881 a la revista *La Renaixensa*, «La meteorologia popular», diu que «Aquest refrany [*Aigua de maig, de raig a raig; d'abril, de fil a fil*] conté dos aforismes: l'un referent a l'abril, l'altre al maig. Indiquen que quan plou al primer d'aquests mesos, ho fa poquet, a gotes, que això vol dir 'fil a fil', rajolinet; mentre que el mes de maig aboca les aigües pel broc gros, a raig fet, a dolls. De totes maneres, *En abril, cada gota en val mil*». I ara ens podríem demanar: plovia igual al final del segle XIX que el que plou al començament del XXI? potser el canvi climàtic haurà de comportar alguns canvis en els refranys que fan referència al temps…

És un refrany d'ús estès i general en tot el territori, encara que ens ha arribat profusament documentat per informants de la zona del català central (Barcelona, Vallès) i del català nord-occidental (Segrià, Segarra i Urgell).

> —Ho tinc observat: som a la lluna nova de maig —que és la lluna creixent—, i aquests dies no sol ploure. Aquesta és la nostra primavera. El clima ajuda a la fecundació de les coses plantades a la terra. La collita es presenta molt bé, com feia anys que no s'havia vist.
>
> —Però llavors, ¿per què se sol dir que, **pel maig, cada dia un raig**?
>
> —Se sol dir perquè, a la gent, li agrada i recorda les paraules ritmades. Els refranys són, però, obra dels poetes, que són els qui fan ritmar les paraules. Pel maig, cada dia un raig… Pot ser més ben ritmat? Ara: creure que l'agricultura funciona a base de refranys és una pura absurditat.
>
> JOSEP PLA, *Notes del capvesprol* (Barcelona: Destino, 1979)

Vots: 317 (26,31%)

«Pel maig, cada dia un raig: els nostres avantpassats ens visiten» és un conte infantil de Margarida Aritzeta publicat el 1980.

Etimologia de *maig* — Del llatí *maius*, mateix significat, del nom Maia, una de les Plèiades, a la qual estava dedicada aquest mes; filla d'Atles i mare de Mercuri.

03 / 100

NO DIGUIS BLAT FINS QUE NO EL TINGUIS AL SAC I BEN LLIGAT

Sens dubte ens trobem davant d'un dels refranys més coneguts, sense diferències geogràfiques, de cap a cap de les terres on ens entenem dient-nos «Bon dia!». Així, al *Diccionari català-valencià-balear* el trobem documentat per informants del Principat de Catalunya, del País Valencià i les Illes, i l'estudi del *Top ten* confirma que és un refrany conegut arreu del territori de parla catalana, si bé ens ha arribat amb una infinitat de variants: *El blat al sac i ben lligat* (o *ben fermat*), o *El blat fins que no és al sac i ben lligat, no és blat*, o *Mai diguis acabat* (o *sac*) *fins que sigui* (o *si no és*) *al sac i ben lligat*.

El significat del proverbi és categòric i rotund: no es pot confiar en res que no sigui ben segur. Hi ha molts refranys i frases fetes que expressen aquesta cautela davant les coses que encara es mouen en el terreny difús de la incertesa, que no s'han esdevingut, com ara *No vendre la pell de l'ós abans d'haver-lo caçat*, o no fer com la lletera del conte, que comptava en què es gastaria els guanys de vendre la llet abans d'haver arribat a plaça o altres imatges recollides pels nostres clàssics per indicar que *No podem cantar victòria abans del triomf* (del llatí *Ante victoriam ne canas triumphum*).

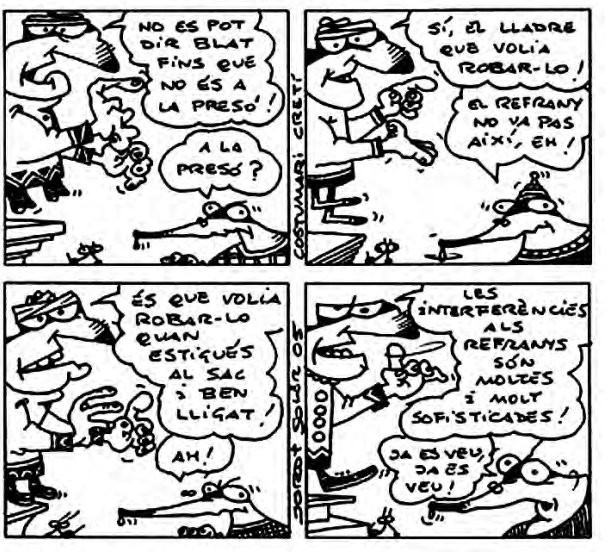
La proposta més sintètica d'aquest proverbi la trobem en una versió menorquina excepcional: *No diguis blat, que no diguis sac*. És usual que els refranys, a banda de la rima i de les figures retòriques que els confereixen musicalitat, puguin estar dotats d'una o més clàusules. Sovint els segons versos del refrany ja no calen, perquè el concepte i el missatge han quedat condensats a la primera part. A més a més, els refranys cercaven la transmissió oral d'una saviesa i d'uns coneixements que eren imprescindibles per al dia a dia en les feines del camp, o per reconèixer fenòmens meteorològics repetitius o conductes i ensenyaments morals. La síntesi, la brevetat, eren garantia de pervivència. I que un proverbi hagi arribat en un format tan reduït és una mostra més de la seva popularitat.

I com expressen aquest missatge en altres llengües romàniques? En castellà tenim *No le llames trigo hasta que esté en el silo* o *No me llames seda que no me tengas en la rueda*, i també la metàfora taurina *Hasta el rabo, todo es toro*. En francès ho expressen en l'àmbit de la música: *Il ne faut pas chanter avant la fête* (la traducció podria ser 'No s'ha de cantar abans de la festa'). I en portuguès diuen que *Enquanto não acabes, não te gabes*, o sigui, 'Fins que no acabis, no t'alabis'.

En anglès, alguns refranys de sentit similar són *It ain't over 'til the fat lady sings; It ain't over 'til it's over; Don't count your chickens before they're hatched*.

Aquest refrany té diversos afegits. A casa del Josep Maria, de les Pallargues (Segarra), el completaven així: *No diguis blat que no sigui al sac i ben lligat, venut i cobrat*. Albert Torres i Marsal, de Sant Andreu de Palomar (Barcelona), diu que ha sentit dir-lo amb el colofó *…i vigila que no s'escapi per l'altre cap*. En aquesta mateixa línia previsora, Neus Sala, de Santa Maria d'Oló (Bages), diu que en algunes zones de la seva comarca s'hi afegeix *…i vegila que no sigui foradat*. Desconfiats de mena que som! I encara podríem trobar-hi més allargaments rimats, com ara *…i encara hi pot haver un forat*, o *…i que no tingui cap forat*, o *…i, a vegades, encara s'escapa*. Ramon Solsona, a «La paraula del dia», el seu espai dedicat a les paraules d'*El Món a RAC1*, recollia dels oients tot un seguit de repicons d'aquesta dita que l'allargaven gairebé fins a l'infinit. Passem doncs del sintètic *No diguis blat que no diguis sac* a hipotètics acabaments del refrany amb allargaments del tipus *…i que sigui de bon espart i a les golfes endreçat*.

> Aquella amor que tenia
> s'ha escapat
> per un camí de flor blanca.
> **No digues tinc blat**,
> batedor
> amador,
> **si no està nugat**
> **dins la saca**.
>
> CARLES SALVADOR, «Cançó d'era», dins el recull *Vermell en to major* (1929), reproduït a *Antologia poètica* (València: Consell Valencià de Cultura, 1993)

La tira d'en Sísif, de Jordi Soler, que apareix diàriament a *El Punt Avui*, sovint fa servir frases fetes i refranys en els diàlegs dels seus personatges. Aquesta fou publicada el 17 de gener de 2005

Vots: 310 (25,73%)

No diguis blat… La memòria del món rural és un llibre i un documental d'Eduard Trepat i Deltell i Anna Vilaseca i Puigpelat, produït per la Fundació del Món Rural (2009).

Etimologia de *blat* — Probablement del cèltic *blato-*, 'farina' en les llengües britòniques, 'gra per a moldre' en el cèltic continental, del cèltic comú *mlato-*, 'molt, per a moldre'.